

MEARRALUOSSABIVDU SKUVLLAS 2.0

Mearraluossabivdu – árbevierru, og kultuvra ja birgen vierru

Mátta-Várijat Mearraluossa Bivdosearvi háliida bisuhit árbevirolaš mearraluossabivddu ja áinnas hástalit mánáid ja nuoraid beroštit dán bivddus. Dán láhkái joatká dát vuonakultuvra boahttevaš buolvvaide.

Mearraluossabivdu skuvllas, 2. oassi

MEARRALUOSSABIVDU – ÁRBEVIERRU, KULTUVRA JA BIRGEN

Mii leat ráhkadan skuvlla várás 3 gihppaga mearraluossabivddu, vuotnabivddu ja smávva fatnasa geavaheami birra. Dát lea vuodđun dán prošehtii, mii lea vuodđoskuvlla várás. Gihppagiin leat ieš guđet fáttát ja leat čadnon guovtti giđđahommái.

Vuosttas oassi muitala luosa biologiijas gođđamis gitta olles guollái, mo luossanáli áitojuvvo, bivdu, dikšu, konserveren otná dilis ja ovddeš áigge. Čielggadeapmi skuvlakievkkana borramušráhkadeamis.

MEARRALUOSSABIVDU HISTORJJÁLAČČAT

Olbmot leat bivdán luosaid mearas moanat čuđiid jagiid. Finnmárkkus lea mearraluossabivdu ealihan olbmuid áiggiid čađa. Guoládat- ja eará nuortasámit bivde searválagaid siiddaid gaskka luosaid mearas juo álgo 1700 jagiid. Sii atne sihke mohkkefierpmi ja nuohiti bivdimis. Sis lei oktasaš ja sierra riekti dán bivdui. Earáin ii lean dákkár bivdolohipi.

Iešguđet gálduin gávdnojit dieđut Finnmárkku mearraluossabivddu birra, sihke 1700 jagiin ja álgo 1800 jagiin. Kiilanohttebivdu álggahuvvui sullii 1860-loguin. Mohkkefierpmi fas geavahišgohte maŋŋá go kiilanohtti lei anus. 1960 jagiin álge sturát fatnasat golgadihissoras guhkes firpmiiguin mearas ja vándu luossa mearas. Mearraluossabivdu fas gáržžiduvvui garrasit dán geažil. Bivdoáiggit unno ja bivdinvoogit gildojuvvojedje. Stáhta sihkestii dasa lassin eret olbmuid luossasajiid 1980 logus. 1970 gahčai luossahaddi garrasit go gárttai šaddoluosaiguin gilvalit hatti alde.

Vaikko golgadeapmi mearas loahpahuvvui 1989: s, de lea stáhta goittotge joatkán bivdoáiggi gáržžideames go atná kiilanohtti dahje mohkkefierpmi. Dát gáržžideapmi joatká áin otná beaivve ge.

Maŋimuš sturát reguleren (gáržžideapmi) bodii 2021:s go ii šat leat lohpi bivdit luosa mearas firpmiiguin. Oktiibuot leat 10 regiovna, ja stáhta bissehii bivddu 9 guovllus. Davábealde Finnmárkku ii lean šat lohpi bivdit luosa mearas. Duššefal soames regiovnnain lea lohpi bivdit, muhto dieid guovlluin leat maid garrasit geahpidan bivdolohipiid. Maiddái Finnmárkku vuonain, nugo Deanu guovllus, bissehuvvui bivdu.

Dáid gáržžidemiid geažil leat maid sállasat unnon garrasit maŋimuš jagiid.

Luosa johtin vuonain

Luossa johtá vuonain borramuša dihte. Doppe fitne iešguđetlágán silliid, ruksesoahta ja vilgesoahta (čámbokkal), mat leat váldu borramuššilájat. Luossa johtá mearrarávnnjiid mielde. Dát rávnnjit rivdet dálkkádagaid mielde, nugo temperatuvrra, biekkaid, ulli- ja fiervváčázi geažil.

Ulli ja fiervá čáhci

Mearračáhci rievddada dađistaga, go coahku ja ahcá. Ullin lea alla čáhci ja fierván lea fas coagis. Nu leage sihke ulli ja fierván čáhci.

Ulliid gaskka lea sullii 12,5 tiimma ja daid gaskka lea fas fierván. Go lea sihke ođđa mánnu ja láđas mánnu, de rievddadit ullit ja fiervánat eambo go dábálaččat. Dán geažil šaddet maid garra rávnnjit mearas.

Válljet rivttes bivdosaji

Go vállje bivdosaji, de ferte árvvoštallat mo dálkkit ja čázadagat leat ja mo dat rivdet. Min máttut gazze oahpu hárráneami čađa ja bearráigehečče ahte ođđa buolvvat dovde dán árbedieđu.

Olmmoš ferte dovdat meara, rávnnjiid, dálkkádagaid, temperatuvrra, biekká ja mo luossa johtá iešguđet dálkkis vai bivdu lihkestuvvá. Luondu ieš mearrida gosa bivdosiid galgá bidjat ja dat fas gáibida árbedieđu.

Otne leat buot luossasajit merkejuvvon kártii ja gáttis oidnojit buot luossasajiid nummirat. Muhto ain lea dárbu geavahit dieđuid mat leat mannan buolvvas bulvii. Ovdamearkka dihte ferte diehtit man guhkki gáddebáddi galgá leat iešguđet sajiin, gosa bidjá luossabivdosa.

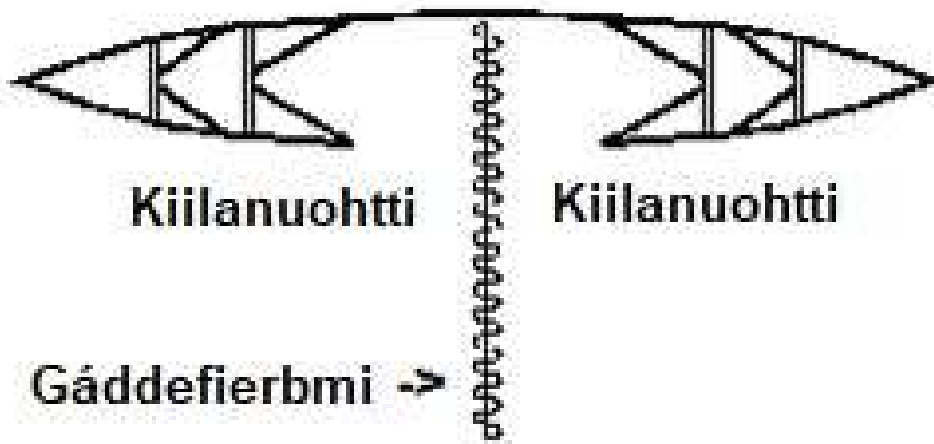
Bivdosat ja daid áŋkorastin ja doalanat

Kiilanohtti

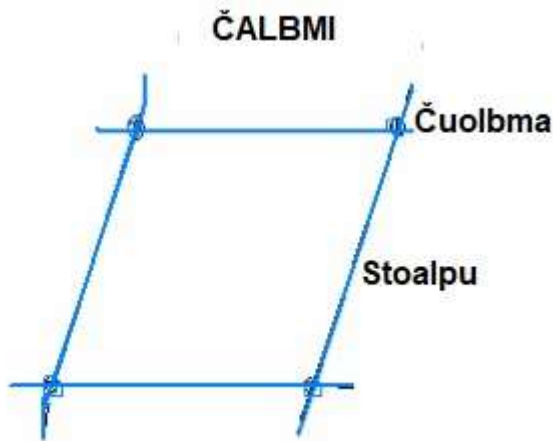
Kiilanohtti lea, seammá láhkai go meardi, dakkár mii čuovuha guoli nu ahte ii šat beasa báhtui. Nuohtti lea giddejuvvon gáddebáddái. Nuohtis sáhtta leat okta kiila dahje guokte kiilla. Vážus doallá kiillaid rabasin. Go luossa vuos čakŋá nuohttaí, de ii šat dádjat eret nuohtis. Kiilanohtis lea bodnefierpmi. Dasa leat biddjon geađggit deaddun vai nuohtti ii gidde luosa fierbmái ja vai doallá kiillaid rabasin.

Nuohtis lea buorre sadji, vai luossa beassá vuojadit nuohtis iige gidddan fierbmái. Dát mearkkaša ahte luossa eallá bures nuohtis, iige dárbbas oahppat nuohti nu dávjá go dalle go geavaha ovdamearkka dihtii mohkkefierpmi.

Bivddus sáhtta atnit eaŋkal dahje duppal bivdosa, ovttá guđet guvlui. Dás čájehuvvo duppal bivddus, mas nuohtit leat guovtte guvlui biddjon.

Go lea sáhka nuohti dahje fierpmi čalmmiin, de čájeha dát govva mo čalbmi lea ráhkaduvvon. Das leat čuolmmat ja stoalpput.

Kiilanohtis ja gáddefierpmis ii leat lohpi čatnat čalmmi mii lea unnit go 58 mm. Mihttu lea njuoska fierpmis čuolmmas čulbmii.

Mohkkefierbmi

Mohkkefierbmi biddjo seamma láchkai go nuohtumis, mas gáddebáddi giddejuvvo mohkkefierbmái dahje nuohtái. Mohkkefierbmái giddana luossa ieš fierbmái. Danne ferte dávjjibut oahppat mohkkefierbmi, go ovdamearka dihtii nuohti.

Mohkkefierbmi gildojuvvui geavahuvvot 2022 rájes.

Sihke kiilanohtti ja mohkkefierbmi lohkkujuvvojit passiivvalaš bivddusin. Luossabivddus orru ovttá sajis ja ieš bivddus goddá guoli, almmá bivdi veahki haga. Bivdi ii dárbbáš aktiivvalaččat oassálastit fierbmumis.

Gáddefierbmi - láidestat

Gáddefierbmi dahje láidestat, nugo maid gohčoduvvo, galgá čuovuhit luosa gádderavddas bivdosii. Gáddefierpmis lea assás árpu ja stuorra čalmmat nu ahte luossa ii giddan dasa. Gáddefierbmi lea giddejuvvon gáddái ja manná gitta gaskkamuš guppásii.

Firpmiid giddema merrii

Vai bivdosat, nugo fierpmit ja nuohtit, eai galgga jođášit de leat giddejuvvon mearrabodnái báttiiguin ja dasa fas leat guppásat čadnon.

Guppásat leat fas báttiiguin čadnon oktii. Juohke guppás lea giddejuvvon mearrabodnái dreackaiguin dahje geđggiiguin. Dábálaččat leat guppásat giddejuvvon guvttiin bodnebáttiin.

Bivdosii dábálaččat geavahuvvojit 3 guppása dahje juo eanet. Juohke guppásis lea sierra váikkuhus ja sierra namma, nu go oalgeguppás ja piikaguppás. Daid gaskii lea báddi čadnon, mii fas gáddái lea giddejuvvon.

Kiilanohti ja mohkkefierpmi erohusat

Čuovvovaš siiddus oainnát govaid mat čájehit dábálepmosit geavahuvvon bivdovugiid dálá mearraluossabivddus. Nugo oainnát de leat gáddebáttit, gáddefierpmi ja láidosat seamma lágážit.

Kiilanohtis leat sihke oalgefierpmi ja bodnefierpmi, ja okta dahje eanet kiillat mat čuovuhit luosa váldobivdosii.

Kiilanohtti lea vuogašuvvon mearddi láchkai.

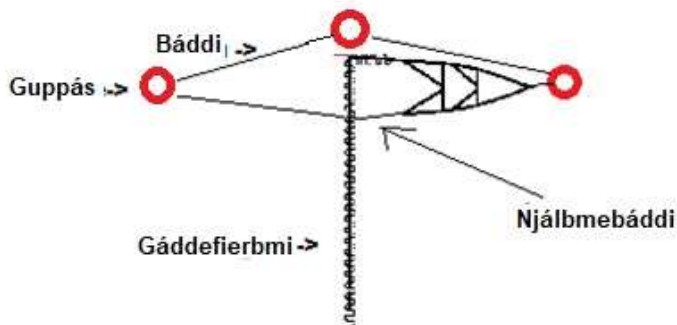
Váhčosat ja guppásat dollet nuhti rabasin, vai bivdá. Dát galget leat gáddefierbmái doarrásii biddjon. Nu šaddetge maiddái gáddefierbmái joatkkan.

Eaŋkalis ja duppal bivddus

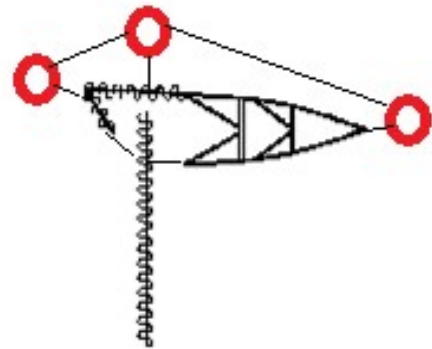
Nugo ovdal leat čilgen, de lea luondu ja dálkkit mat mearredit gosa ja mo bidjá luossa bivdosa. Dasa lassin bivdet olbmot sihke eaŋkalis ja duppalis bivdosiin.

Luossabivddus mii dušše bivdá nuppebeale gáddefierpmi, gohčoduvvo eaŋkalis bivddusin. Bivdosis mas luossa beassá fierbmái goabbat bealde gáddefierpmi lohkkjuvvo duppal bivddusin.

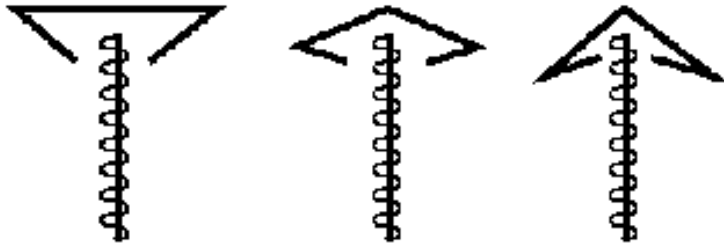
Eaŋkalis bivddus:

Duppalis luossabivddus:

Mohkkefierpmis galgá leat sihke vuojahat ja ieš fierbmi. Mohkkefierbmi galgá leat giddejuvvon vai bissu ovttá sajis. Vuolábealde oainnat sihke earjalis ja duppalis mohkkefierpmi. Dán áigge ii leat lohpi bivdit mohkkefierpmiin.

Bivdosiid divvun ja čiktin

Dávjá fertet gáddefierpmiid divodit, nu maid kiilanuhtiid ja mohkkefierpmiid. Bivdosat ráigánit go luossa lea mannen fierpmi čađa, njurjot gaikot fierpmiid dahje dálkkit ja dakkárat mat rievddadit mearas ja vuonain billistit bivdosiid.

Heahdedilis ferte divodit fierpmiid fatnasis ja čiktingeaba vehkiin. Jos bivddus lea garrasat billašuvvan, de gártá bivdosiid gáddái geassit ja goikásis dáid divodit.

Bivdosiid buhtistit

Luossabivdosiid ferte dávjá buhtistit. Lassin čorget debbuid, stáráid, njivlli ja eará doabbariid mat darvánit bivdosiidda go oahppá fierpmiid, de ferte bivdosiid gáddái geassit čorgema dihtii. Dáhpin lea bidjat fierpmiid ja eará bivdosiid luvvadeapmái, masa lasiha bassansáibbuid vai bivddus buhtistuvvo. Go bivdosat leat luvvaduvvon moadde beaivve, de lea bassat daid buhtes čázis, dávjá čáhcemášiinnain mii luvve buot doabbariid. De heŋge fierpmiid jilliide goikadeapmái, vai lea liiba divodit daid.

Fanas

Dávjá adno rabas plástafanas mearraluossabivdui ja muhtimat dasa geavahit mohtora. Guovlu ja dálkkit mearridit man stuorra fatnasiid dárbaša bivdui. Dábálaččat leat fatnasat 14 – 20 juolggi.

Fatnasa heiveheapmi

Fatnasiin lea sierra guollerájus, mii dávjá lea duovttu vuolde, vai luossa ii sirddašuvvo fatnasis. Lea maid deatalaš doalahit luosa buhtes báikkis, amas bensiidna dahje olju nuoskkida guoli. Fanas galgá leat buhtis amas sálaš billašuvvat.

Muđui lea fatnasis liehppi, fanasroahkki, ávsgárri, giedbmi ja áirrut. Soapmásat maid atnet hoava vai besset debbuid ja ja doabbariid čorget bivdosis. Fatnasis eai galgga dakkár biergasat mas fierpmit dahje nuohtti giddana.

Buhtisteapmi

Fatnasa gártá buhtistit áli go mearas lea finadan bivdosiid oahppamin. Guollevarra, debbuid ja eará doabbariid ferte čorget eret fatnasis ja bassat mearračáziin.

Oadjebasvuohta

Álelassii geavahat govddodanbiktasa, juoba sierra busira dahje juo olles biktasa mii dahká ahte olmmoš govdu mearas. Jos neavrresdálkái gártá, de geavahat sierra čanasteami fatnasii amas rávgat merrii.

Bivdosiid geavahus

Nugo dás ovdalis lean čilgen, de rievddada bivdosiid oahpisteapmi. Áiggi mearrida luondu ollásit. Dálki, nugo bieggá, rávnnjit, ulli ja fiervá ja mo guollehivvodat orru leamen, stivre min barggu.

Kiilanohtti

Go oahppá kiilanohtti, de duohpá badjereašmmi fatnasii ja das maŋŋá oasi nuhtis fatnasii. Dalle lea ge álki áicat luosaid jos leat nuhttái mannan. Muhtimiin lea dárbu geassit váhčosa fatnasii vai fidne luossasállaša. Jos leat olu guolit nuhtis, de sirre daid ja iige váldde buot luosaid fatnasii oktanaga. Dábálaččat olmmoš oahppá nuhtti dan oasis mii lea gáddeguvlui.

Mohkkefierbmi

Go bivdá mohkkefirpmiin, de vuohtta juo badjereašmmis dahje koarkkain ahte leago guolli darv́anan fierbmái. Jos dat leat čáze vuolde, de lea mii nuge čakŋan firbmái. Mohkkefierpmi oahppá badjereašmmi mielde fierpmi guhkkodagas. Duollet d́alle geassá fierpmi fatnasii, vai oaidná leatgo luosat giddanan bivdosa čiekŋalassii. Mohkkefierpmi gártá oahppat d́avjjibut go kiilanohtti.

Śallaša divššodit

Seammás go guolli lea fatnasis, de galgá niibádit vai vara luoitá, dahje bløgget, nugo olbmot d́avj́a lohket. Nie bisuha guoli kvalitehta.

Gáttis čolle guolli, čielgevarra čorgejuvvo eret ja guoli bassá čázis. Čoavjjis iská maid luossa lea borran ja leago buriid návccain ja sávrris.

De bidj́a luosa jikŋii isoporkássaide vai bissot varasin. Guolásteaddjiin leat d́abálaččat sierra luossábuvrrit, gos luosat bissot varasin moadde jándora. Das maŋŋá doalvu daid guolleoastái.

Diehtogáldut:

- Havforskningsinstituttet. <http://www.imr.no/>
- Miljødirektoratet. <https://www.miljodirektoratet.no>
- Miljøstatus Norge. <http://www.miljostatus.no/Tema/Naturmangfold/Laks/Utbredelse-og-vandring/>
- Veterinærinstituttet. <http://www.vetinst.no/nor/Faktaark/Alle-faktaark/Lakselus>
- FEFO, Finnmarkseiendommen, <https://www.fefo.no/fiske/sjolaksefiske/>

Lágat ja njuolggadusat mat mearridit mo bivdit luosa mearas.

Raporttat ja álmmuheapmi:

-Finnmárkku mearraluossabivdu historjjálaš perspektiivvas. Finnmárkku kommišuvna guorahallan, Steinar Pedersen beales geassemánu 24.b. 2010.

-Eamiluosa árvopotensiála mearraluosa bivddus Finnmárkkus. Finnmárkku fylkkamánni.

<https://www.facebook.com/sjolaksefiskarlag/>

www.sjolaksefiskar.no

[Sjolaksefiskar / Twitter](#)

[Sjolaksefiskar \(@sjolaksefiskar\) • Instagram-bilder og -videoer](#)

Mearraluossabivdu birra gávnna buori dieđuid min youtube kanálas, mas oainnát min videoid::

<https://www.youtube.com/@sr-varangersjolaksefiskarla5065/videos>

Vi tar vare på vår felles kulturarv / Mii áimmahuššat min oktasaš kulturárbbi.

Lassin mearraluossabivdosearvvi, leat Sámediggi, Finnmárkku Opmodat ja Samenes Folkeforbund dorjon min prošeavtta, Mearraluossabivdu skuvllas 2.0.

Prošeakta lea dál álmmuhan 10 jagi ávvudan gihppaga, mas leat ođđa logut, statistihkka ja eará dieđut.

3. álmmuheapmi 2023-as lea guovtti gielas, dár- ja sámegeiella (mearrasámegeiella), mas Sámediggi lea ruhtadan oasi.

© Copyright: Sør-Varanger Sjolaksefiskarlag